

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΓΛΩΣΣΑ
ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΑΝΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΔ' ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ¹

УПО

ANTΩNIOY POYBIO ΔΙΟΥΚ

⁶ Ἡ αὐτὴ ὑπερήφανος γλῶσσα, ἥτις ἀντίχρυσεν
ἡμέραν τινὰ ἀνά τὰς ἄκτας τῆς Μεσογείου.....
ἔκαμεν ἐπίσης νὰ φοικιδῇ τὰ ἐρείπια τῆς ἱερᾶς
τῶν Ἀθηνῶν Ἀκροπόλεως.

(M. Menéndez y Pelayo. — Discurso de gracias de los Jochs florals de Barcelona de 1888).

Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἡ Ἀνατολὴ ἐγένετο τὸ στάδιον διαφόρων πολιτικῶν, θρησκευτικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Εὐρώπης καὶ τὸ θέατρον τῶν μᾶλλον μυθωδῶν κατορθωμάτων αὐτῆς. Πάντες οἱ τυχοδιώκται καὶ πλεῖστοι τῶν ἐπιφανῶν ἀρχηγῶν αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ

¹ Πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς εἰκοσαετηρίδος τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μαδρίτης, κ. Μαρχελίνου Menéndez y Pelayo, μέλους τῆς Βασιλικῆς Ἰσπανικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ἱστορίας, γερουσιαστοῦ καὶ διευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἐπιφανοῦς δὲ κριτικοῦ καὶ γονιμωτάτου συγγραφέως, ἐδημοσιεύθησαν ἐν Μαδρίτῃ ὑπὸ τὸν τίτλον *Homenaje à Menéndez y Pelayo, en el año vigésimo de su profesorado*, δύο ὀγκώδεις τόμοι, περιέχοντες πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἀνέκδοτα φροντίσματα πολλῶν Ἰσπανῶν καὶ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν σοφῶν, μετὰ προλόγου ἐγκωμιαστικοῦ τοῦ περιφήμου Ἰσπανοῦ μυθιστοριογράφου Juan Valera. Ἐν τούτων, στενότατα σχετιζόμενον πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, εἶναι τὸ παρὸν γραφέν ὑπὸ τοῦ εἰλικρινοῦς καὶ θερμοῦ φιλέλληνος κ. Ἀντωνίου Rubió y Lluch, καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Βαρκελῶνι Πανεπιστημίου, γνωστοτάτου δὲ τοῖς ἱστορικοῖς καὶ λογίοις ἐν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἑλλάδι, ὡς ἀκαμάτου μεσαιωνοδύφου καὶ συγγραφέως ἀρίστων πρωτοτύπων ἱστορικῶν ἔργων, βαθύς δὲ γνώστου τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

Γ. Ν. Μαυράκης

Γ. Ν. Μαυράκης

ἐδοκίμασαν τὴν ἰσχύϊν τῶν βραχυόνων των, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δ' αὐτῆς ἀνεράνησαν αἱ πρὸς ἀπόκτησιν ἀποικιακῶν κτήσεων τάσεις τῆς Εὐρώπης, αἵτινες εὗρον βραδύτερον τὴν πλήρη αὐτῶν ἀνάπτυξιν ἐν τῇ κατακτήσει τοῦ Νέου Κόσμου. Ἡ Μεσόγειος καὶ τὰ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα σχηματισθέντα κρατίδια ἐθεωροῦντο τότε μικρὰ διὰ λαοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ ἀπλήστους ἐλπίδων, στενὴ δ' ἐπίσης αὐτῇ ἡ Ἀνατολή, μὴ δυναμένη νὰ ἱκανοποιήσῃ τελικαύτην φιλοδοξίαν καὶ ἀπληστείαν. Ἐνεκα τούτου συνεκρούσθησαν ἐν αὐτῇ συγχρόνως λαοὶ σύμμικτοι, καὶ δὲν ὑπῆρξε σημαίνουσα πόλις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἄνευ ἀποικίας τῆς Πίζης, τῆς Γενούης ἢ τῆς Ἑνετίας, οὐδὲ νῆσος ἢ βράχος τοῦ Αἰγαίου ἢ τῆς Ἀδριατικῆς, οὐδὲ σπιθαμὴ γῆς ἐν τῷ Μωρέῃ καὶ τῇ κυρίως λεγομένῃ Ἑλλάδι, ἄνευ ἄρχοντος τιμαριώτου Γαλλικῆς, Ἰσπανικῆς ἢ Ἰταλικῆς καταγωγῆς.

ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ τούτου τῶν ἱπποτικῶν καὶ κατακτητικῶν ἐπιχειρήσεων, τοῦ καταλαβόντος τὴν Εὐρώπην κατὰ τὴν ΙΓ' καὶ ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα, κατελήφθη ἐπίσης καὶ ἡ Ἰσπανία, καὶ ἐν μεγαλυτέρῳ μάλιστα βαθμῷ παρ' ὅσον κοινῶς νομίζεται. Ἡ Λατινοῖσπανικὴ ἱστορία τῆς Ἀνατολῆς οὐδόλως ὑστερεῖ τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς, χάρις εἰς τὰ κατορθώματα τῶν δύο περιφημοτέρων στρατιωτικῶν ἐταιρειῶν, αἵτινες διέτρεξαν τὰ Ἑλληνικὰ πεδία, καὶ χάρις εἰς τὰ δύο πρωτότυπα ἱστορικὰ πρόσωπα, τὰ τόσον συμπαθητικά, τὸ μὲν ἐκ Μαϊόρκας, τὸ δ' ἐξ Ἀραγωνίας, ἅτινα διὰ τῶν ἰδίων σχεδὸν δυνάμεων ἀπέβλεψαν κατὰ διαφόρους χρόνους πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν κατάκτησιν τοῦ Μωρέως, τὸν Ἰνράντην δηλ. Δὸν Φερδινάνδον ἐκ Μαϊόρκας καὶ τὸν Μέγαν Ἀρχοντα τῆς Ρόδου Δὸν Ἰωάννην de Heredia.

Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐθνῶν τῆς Ἰσπανικῆς γενεᾶς ἐν ταῖς τύχαις τῆς Ἀνατολῆς μνημονεύεται σχεδὸν συνεχῆς, ἀλλ' ἀσύνδετος καὶ ἄνευ ὀρισμένου πολιτικοῦ ἢ ἐμπορικοῦ σχεδίου, οἷα εἶχον οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἑνετοί, ἀπὸ τοῦ Ρογήρου de Lauria μέχρι τοῦ Δὸν Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ καὶ ἀπὸ τῶν πολιτικῶν σχεδίων τῆς Σταυροφορίας τοῦ Ἰακώβου Α' μέχρι τῶν πρὸς σωτηρίαν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας προσπαθειῶν τοῦ Ἀλφόνσου Ε'.

Ἀλλ' οὐδεμία τῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις, ταῖς ἀπομεμακρυσμέναις τῆς Ἰσπανίας, ἐκτελεσθεισῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἔσχε φήμην λαμπράν καὶ ἀποτελέσματα οἷα ἡ ἀπὸ τῶν Δαρδανελίων μέχρι τοῦ ὄρους Ταύρου καὶ ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Μαιάνδρου μέχρι τῶν τοῦ

Κηφισοῦ στρατιωτικὴ Ὀδύσεια, ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ τῆς λεγομένης Καταλανικῆς ἑταιρείας. Ο ἐξ ἡρώων ἐκείνος καὶ δαιμόνων στρατός, ὡσεὶ ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐκδικήσεως, ὅστις μικρὸν ἐδέχθη νὰ καταπνίξῃ ἐν τῇ κοιτίδι τῆς τὴν ἀρτιγέννητον Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, κατέστησε ῥάκος τὴν ἤδη κατακερματισμένην πορφύραν τῶν καيسάρων τοῦ Βυζαντίου καὶ κατέστρεψεν ἐγγὺς τῶν ἱστορικῶν πεδίων τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τῆς Χαιρωνείας τοὺς Φράγκους ἱππότες, καὶ ἱδρυσεν ἐπὶ τέλους ἐν Ἀττικῇ καὶ Βοιωτίᾳ ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Θεσσαλίας καὶ ἀπὸ τῆς Εὐβοίας μέχρι πέρα τῶν ὁρίων τῆς Φωκίδος στρατιωτικὸν κράτος γνησίας τιμαριωτικῆς καὶ ἰσοπολιτικῆς ὑποστάσεως, φέρον τὴν σφραγίδα τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς Καταλανικῆς ἐθνικότητος, ἐξ ἧς ἐπήγαγε. Φαίνεται δ' ὅτι τὸ πλανώμενον ἐκεῖνο στρατόπεδον, ἐγκαθιστάμενον ἐν τῇ κλασικῇ Ἑλλάδι καὶ διαρρηῖξαν ἐντελῶς τὸν μετὰ τῆς μητρὸς πατρίδος δεσμόν, ὡς οἱ στρατοὶ τοῦ Βιλλαρδουίνου καὶ τοῦ Champlitte ἢ ὡς οἱ Ναβαρραῖοι τοῦ Coquerel καὶ San Superano, κατέβαλε περισσότεράν ἐπιμονὴν πάντων τούτων ὅπως διατηρήσῃ τὸν ἐθνικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται διότι ῥιζούμενον ἐν χώρᾳ ἀγνώστῳ ἐθεώρησεν ὡς ἄγκυραν σωτηρίας τῆς ὑπάρξεώς του τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς νόμους τῆς Καταλωνίας, λαμβάνον τὰ *Ἔθιμα τῆς Βαρκελώνος*¹ ὡς βάσιν τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου τοῦ νέου κράτους, ἐκ τῆς γλώσσης δὲ τὸν ἐξωτερικὸν τύπον τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀτομικότητος.

Χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν ταύτην ἡ ἐκφραστικὴ διάλεκτος, ἐν ἣ ὁ Muntaner ἔγραφε κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὰ ἀθάνατα αὐτοῦ Χρονικά, δι' ὧν ἡξιώθη τοῦ τίτλου τοῦ Camoens τῆς ἱστορίας, ἔμελλε νὰ ἐξευγενισθῇ, ὑψουμένη εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἐπικρατούσης γλώσσης. Τοῦτο δ' ἐγένετο καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Καταλανικὸς πολιτισμὸς ἐξετείνετο ἐπὶ τῶν τριῶν χερσονήσων τῆς Μεσογείου, καὶ ὁ ἡμέτερος ἀφελὴς χρονογράφος ἠδύνατο νὰ ἐκφωνήσῃ ἐν ὁρμῇ εὐγενοῦς ἐνθουσιασμοῦ: *Μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης δὲν ὑπάρχουσι πλείοτεροι ἄνθρωποι τῶν Καταλάνων*².

¹ Costumbres de Barcelona. Οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ εἰδικοί νόμοι τῆς Βαρκελώνος, οἵτινες ἴσχυσαν ὡς νόμοι καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κυριαρχίας τῶν Καταλάνων. Οἱ νόμοι οὗτοι ἦσαν οὕτως εἰπεῖν ὁ πολιτικὸς κώδιξ τῆς Καταλωνίας κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα.

² Χρονικά τοῦ Ramón Muntaner, ἔκδοσις Bofarull, κεφάλαιον XXIX. Ἐν

Ἐάν ὁμοῦς τὸ γεγονός ὅπερ πραγματευόμεθα δὲν ἐθεβαιούτο ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς παραδόσεως, θὰ ἐφαίνετο ἀπίθανον, διότι δὲν κατανοεῖται πῶς στρατιωτικὴ ἀποικία μετὰ τριῶν πενταετιῶν ἀποχωρισμὸν καὶ ἐντελῆ ἐγκατάλειψιν ὑπὸ τῆς μητροπόλεως τῆς, φέρουσα ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς στοιχεῖα ἑτερογενῆ καὶ διαφορῶν προσλεύσεων, ἐξαρτωμένη δ' ἐπὶ ἐξήκοντα καὶ πλέον ἔτη ἐκ τῶν βασιλείων τῆς Σικελίας, θὰ διατηρεῖτο τόσον Καταλανικὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς στενῆς καὶ συνεχροῦς ἐπαφῆς δύο ἡττημένων λαῶν, τοῦ Γαλλικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ τοῦ διαρκοῦς Σικελικοῦ ἀποικισμού, ὃν ὑπέθαλπεν ἀπαύστως μετὰ πολιτικῶν σκοπῶν προσαρτήσεως τὸ κυρίαρχον πολιτικὸν κράτος μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ, ὥστε νὰ διεγείρῃ τὴν δυσπιστίαν τῶν Καταλάνων. Καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν βεβαιότερον τούτου. Ἀναγκασθεῖσα ἡ Ἐταιρεία νὰ διατηρήσῃ ἐν τοῖς νέοις κράτεσιν, ἅτινα κατέλαβε διὰ τῶν ἰδίων ὀπλῶν, τὴν ἑαυτῆς ἐνότητά καὶ συνοχήν, ὅπως μὴ διαλυθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῶν περικυκλούντων αὐτὴν πολεμίων, ἐνεκα τῆς μειονότητος αὐτῆς, ὡς ἔλεγε Πέτρος ὁ Δ' πρὸς τοὺς τῶν Ἀθηνῶν ὑπηκόους τοῦ τῷ 1380, ὠθῆσε μέχρις ἄκρου τὸν χωρισμὸν τῆς καὶ τὴν μεταξὺ νικητῶν καὶ ἡττημένων διαφοράν, διατηροῦσα ἐπιμόνως τὸν χαρακτηριστικὸν τύπον τοῦ ἰδίου αὐτῆς βίου. Ἐνεκα δὲ τούτου παρεδέχθη εἰς ἐλαχίστας μόνον περιστάσεις τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον (πάντοτε ὁμοῦς ἐν ἡττονι βαθμῷ τῶν προκατόχων καὶ διαδόχων τῆς ἐν τῇ τῶν χωρῶν ἐκείνων κυριαρχίᾳ Φράγκων καὶ Φλωρεντίνων), ὅπως συμμετάσχῃ τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτῆς βίου καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν προνομίων τῆς.

τούτοις δὲν ἀντίχει τὸ πρῶτον ἡ Καταλανικὴ γλῶσσα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος, διότι καὶ τῷ 1292 ὁ Ρογήρος de Lauria ἐπεχείρησεν ἐπιτυχῇ ἐπιδρομὴν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὸν Μωρέαν, ὅπως καταστήσῃ σεβαστὰ τὰ δικαιώματα τοῦ Ἰνφάντου Φρειδερίκου τῆς Ἀραγωνίας, ὅστις ἐκκληρονόμησε τὰ τοῦ ἀτυχοῦς Μανφρέδου, καταλαμβάνων τὴν Μονεμβασίαν καὶ κατατροπῶν ἐν Ναυαρίνῳ τοὺς βαρὼνους τοῦ πριγκιπάτου. Ὁ Muntaner ἀναφέρει τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἰς τὸ κεφ. CXVII τῶν Χρονικῶν του. Ἐτῇ δὲ τινι βραδύτερον, ἀπὸ τοῦ 1315 μέχρι τοῦ 1316, ὁ ἀτυχὴς Ἰνφάντης Δὸν Φερδινάνδος ἐκ Μαδρίδας, ὃν κατεδίωκεν ἀτυχῆς εἰμαρμένη ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου του, ἐγκατέστησεν ἐν Γλαρέντζᾳ, πρωτεύουσά τοῦ ἐν Μωρέᾳ πριγκιπάτου αὐτοῦ, ἀληθῆ, καίτοι ἐφήμερον, Καταλανικὴν αὐλήν. Διηγεῖται δ' ὡσαύτως ὁ Muntaner ὅτι ὁ Γάλλος δοῦξ τῶν Ἀθηνῶν Gualtero de Brienne ἐγένετο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Καταλάνους καὶ ὁμῖλει τὴν Καταλανικὴν, ἅτε ἀνατραφεὶς ἐν Σικελίᾳ (κεφ. CCXI).

Καταλαμβάνοντες οἱ Καταλάνοι τὰ λεγόμενα δουκάτα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Νέων Πατρῶν, διεπραγματεύθησαν ὡς κράτος πρὸς κράτος μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Σικελίας πρὸ τῆς ἀναγνώρισεως αὐτοῦ ὡς κυρίου καὶ δουκός, ὁ δὲ πρῶτος ὅρος τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ ἦτο ὁ σέβασμός πρὸς πᾶν ὃ,τι ἀπετέλει τὴν ἐθνικὴν ἐκείνην ἀτομικότητα, τὴν ἐγκεχαρaxyμένην ἰσχυρῶς ἐν τῇ γλώσσῃ, τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἤθεσιν αὐτῆς. Εἰς λεπτομερῇ δὲ κεφάλαια διετύπωσαν τὰς ἐπιθυμίας καὶ ἀπαιτήσεις των καὶ ἐξησφάλισαν διὰ τοῦ διπλοῦ κύρους, τοῦ δικαιώματος τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς βασιλικῆς ἐπικυρώσεως, τὴν ὕλικήν κατοχὴν τῆς γῶρας καὶ τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς ὡς πολιτείας αὐτονόμου, κυβερνωμένης κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῆς θεσμούς. Τὸ σπουδαῖον αὐτὸ ἐγγράφον ἐλλεῖπει δυστυχῶς ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Πανόρμου, ὅπερ περιέχει μόνον λείψανα διεσπαρμένα πράξεων σχετικῶν πρὸς τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηναίων, τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν Ἀραγωνικῆς καταγωγῆς Σικελῶν κυρίων· βεβαιοῦσιν ὁμῶς τὴν ὑπαρξίν του ἄλλα μεταγενέστερα, καὶ κατὰδηλὸν γίνεται δι' αὐτῶν, ὅτι εἶχε συνταχθῇ ἐν τῇ κοινῇ Καταλανικῇ διαλέκτῳ.

Κατὰ τὰς ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βαρκελώνος καὶ τῆς πρωτευούσης τῆς Σικελίας ἐνδελεχεῖς ἐρεῦνας μου ἔσχον τὴν εὐτυχίαν νὰ εὑρῶ ὀλίγας μὲν, ἄλλὰ περιέργους εἰδήσεις περὶ τῆς ὑπὸ τῶν κατακτητῶν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Νέων Πατρῶν χρήσεως τῆς εἰρημένης γλώσσης ὡς ἐπισήμου ἐν τῇ διοικήσει τῶν πολιτειῶν αὐτῶν. Πᾶσαι δὲ αὗται σχετίζονται μόνον πρὸς τὰ τελευταῖα εἴκοσι ἔτη τῆς Καταλανικῆς κυριαρχίας. Ὅπως λοιπὸν ἐξηγήσωμεν τὸ μέγα αὐτὸ ἱστορικὸν χάσμα, πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἔνεκα τῆς καταστροφῆς πολλῶν ἐπισήμων ἐγγράφων δὲν εὐρίσκονται πράξεις κατὰ σειρὰν μέχρι τοῦ 1355 ἐν τῇ καγκελαρίᾳ τῆς Πανόρμου, σχετικαὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὅτι ἡ περίοδος αὕτη ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 1311, ἔτους τῆς ἐν τῇ εἰρημένῃ γῶρᾳ πρώτης ἐγκαταστάσεως τῶν Καταλάνων, καὶ φθάνουσα μέχρι τοῦ 1355, δέον νὰ ἀναπληρωθῇ δυσχερῶς κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος δι' ἐγγράφων μεμονωμένων τῆς Ἑνετίας, Νεαπόλεως, Ῥώμης κ.τ.λ., ἧ καὶ ἐξ ἄλλων ἱστορικῶν πηγῶν, ὅς οὐ τοῦ παρόντος νὰ μνημονεύσωμεν.

Ἡ πρώτη γνωστὴ μαρτυρία περὶ τῆς ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς δουκάτοις ἐπισήμου χρήσεως τῆς Καταλανικῆς εἶναι ὁ διορισμός ὡς ἐφέτου (*juez de apelaciones*) τοῦ Βαρθολομέου Βαλερίου, ἐν ᾧ διακηρύσσεται ὡρι-

σμένως ότι γίνεται συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν προηγουμένων δουκῶν δημοσιευθέντα κεφάλαια, συνταχθέντα ὁμοίως ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ¹.

Ἑτέρα περίεργος ἀπόδειξις παρέχεται ἡμῖν βραδύτερον, τῷ 1372, ἐν τινὶ προνομίῳ χάριτος καὶ ἀσυδοσίας ἀπονεμηθέντι εἰς τὸν Νικόλαον Embay (sic), βάρηλον τῶν Ἀθηνῶν, ὑπὸ τῆς Novella, συζύγου τοῦ Ἰακώβου Sanchez de Leyda, εἰς ἣν ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ διαχειριστοῦ τῆς περιουσίας τῆς ἥτο ὑπόχρεως νὰ παρέχῃ ὑπηρεσίας τινάς. Ἐν τῷ προνομίῳ λέγεται ὅτι ἐγγράφη ἐν τῇ Καταλανικῇ, κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις καθιερωθὲν ἔθιμον².

Τὰ δ' ἐν τῇ αὐτῇ πόλει βραδύτερον συνομολογηθέντα κεφάλαια, τὴν 20 Μαΐου τοῦ 1380³, κρατύνουσιν ἐπίσης τὴν γνώμην, ὅτι σχετιζόμενα πρὸς τοὺς ἀρχικοὺς νόμους τῆς Ἑταιρείας, ὅτι εἶχε χρησιμοποιηθῇ πρὸς σύνταξιν αὐτῶν ἡ Καταλανικὴ γλώσσα⁴ καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ ὡσαύτως

¹ Archivio di Stato de Palermo. Regia Cancelleria, Reg. XI, φολλ. 110, 6' «prout in quodam capitulo per dictos precessores nostros in vulgari Catalano ydiomate constituto haec inter alia continentur». 6 Abril 1368.

² Παρέτεινε τὸ προνόμιον τοῦτο ὁ Ἰωάννης Seraio, συμβολαιογράφος τῶν Ἀθηνῶν, ἡ δὲ ἐπικύρωσις του φέρει ἡμερομηνίαν 7 Ἰανουαρίου τοῦ 1372: «quia per tenorem dicti publici instrumenti scripti manu Johanni Seraio notari actorum civitatis eiusdem et aliorum testium subscriptionibus roborati in carta videlicet de pappiro et vulgari catalanorum eloquio secundum usum et mores civitatis eiusdem. . . .» αὐτόθι Reg. Cane. XIII, 210.

³ Τότε κατεστάλη ἐπ' ὀλίγον διὰ τῆς προκηρύξεως τοῦ Δὸν Πέτρου Δ' τῆς Ἀραγωνίας ἡ ἐν τοῖς δουκάτοις ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Φρειδερίκου Γ' ἐκραγεῖσα ἀναρχία.

⁴ Ἐν τῷ προνομίῳ τοῦ Ἑλλήνος συμβολαιογράφου Δημητρίου Πέντη, ἐνὸς τῶν κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος σπουδαιωτέρων ἐν Ἀθήναις προσώπων, τῷ περιεχομένῳ ἐν τῷ ἐγγράφῳ εἰς ὃ ἀναφέρομαι, παρατηρεῖται ὅτι ἡ ὤθησα παραχώρησις γίνεται no obstantis ne contrastant. . . neguns capítols de la companya, δηλ. τῆς Καταλανικῆς Ἑταιρείας. Παραιτέρω δ' ἀναφέρεται αὐτολεξεί ἐν τῶν εἰρημένων κεφαλαίων: «Item que nenguna persona qualsque qual sia no puga lexar per sa anima ni per nengun enginy ne manera nenguns bens a lasgleia» κτλ., τοῦ ὁποῦ ζητεῖται ἡ τροπολογία. Ἴδε τὴν μονογραφίαν μου *Los navarros en Grecia y el ducado catalan de Atenas en la época de su invasion*, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ Δ' τόμῳ τῶν *Memorias de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1887, σελ. 466 καὶ 67.

ἐγράφησαν οἱ ἰδιαίτεροι νόμοι, οὓς αἱ κύριαι πόλεις συνέταξαν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν διοίκησιν ἐπὶ τῷ προνομίῳ τῆς δημοτικῆς αὐτῶν αὐτονομίας¹.

Λίαν ἐκτεταμένη θὰ ὑπῆρξε λοιπὸν ἡ χρῆσις τῆς Καταλανικῆς εἰς τὰ ἐπίσημα τῶν Ἑλληνικῶν δουκάτων ἑγγραφα, ἀφοῦ βλέπομεν ὅτι ὄχι μόνον οἱ Καταλάνοι συμβολαιογράφοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἰθαγενεῖς μετεχειρίζοντο τὴν διάλεκτον ταύτην πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ἑγγράφων αὐτῶν, ἅτινα ὁμῶς εἰς ἐνίαν τῶν περιστάσεων συνετάσσοντο Λατινιστί, ἐνῶ ἡ ἐπικύρωσις ἐγίνετο ἐν τῇ κοινῇ τῶν κατακτητῶν γλώσσῃ. Ἡ παρατήρησις αὕτη κέκτηται πολὺ μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἔργον τοῦ συμβολαιογράφου σπανίως ἐξετέλεσαν οἱ Καταλάνοι — ἴσως διότι ἦσαν τραχεῖς, ἢ ὅπως ἀπολαύωσι τοῦ βίου ἀνετώτερον καὶ ἀνενοχλήτως, ἢ διότι δὲν ἐγίνωσκον καλῶς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἐπιχώρια ἔθιμα, — ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἡ εὐφυὴς Ἑλληνικὴ φυλὴ ἢ οἱ ξένοι ἐν τοῖς δουκάτοις μέτοικοι. Τὸ ἀξίωμα προσέτι τοῦ συμβολαιογράφου ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ἡ μόνη δημοσία θέσις εἰς ἣν ἠδύναντο νὰ ἀποβλέψωσιν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ διάστημα τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας². Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῆς διοικήσεως τῶν Καταλάνων διάφοροι ὑπῆρξαν οἱ ἐν αὐτῇ διακριθέντες, ὡς ὁ Νικόλαος καὶ Κωνσταντῖνος Μαυρονικόλας (Mauro Nichola), ὁ Βάρης, ὁ Cosme de Durazzo, ὁ Δημήτριος Ῥέντης καὶ ὁ Νικόλαος Μακρῆς. Εἰς τὸν δεύτερον ἔλαχε νὰ ἐπικυρώσῃ, τῇ συμπράξει τοῦ Καταλάνου Periulli de Ripoll, τὴν 22 Ἀπριλίου τοῦ 1380, ἐν Σαλώνοις, δύο ἀντίγραφα τῆς δωρεᾶς τῆς ἀφορώσης τὴν κομητίαν τῆς Μελίτης, ἣν ὁ βασιλεὺς Φρειδερίκος Β' τῆς Σικελίας ἐδώρησατο τῷ 1330 εἰς τὸν νόθον αὐτοῦ υἱὸν καὶ ἀρχηγὸν τῆς Ἑταιρείας Δὸν Ἀλφόνσον Φρειδερίκον. Τὴν δωρεὰν δὲ ταύτην ἐπεκύρωσε βραδύτε-

¹ Τὸ ἐνταῦθα ὑποδεικνύμενον καταφαίνεται ἐκ μιᾶς αἰτήσεως ἀπευθυνομένης πρὸς τὸν Πέτρον Δ' ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῶν Ἀθηνῶν τῷ 1380, ὅπως ἀκυρώσῃ «lo capitol qui fo fet en la dita ciutat de Cetines que diu: Item si alcun lexara alguns vilans ne possessions en lasgleia que dejen tornar en lo Castell de Cetines», ἤτοι τὴν Ἀκρόπολιν (ἔ. ἄ. σελ. 467).

² Οὕτως ὑποδεικνύει μία διάταξις τῆς Ἑνετίας τῆς 19ης Αὐγούστου 1420, ἀναφερομένη εἰς τὴν νῆσον Εὐβοίαν: *non permittente aliquem graecum accedere. . . neque in officiis vel regiminibus. . . exceptis scribanis, etc.* Ἰδ. Sathas, *Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen age* (Paris 1882, τόμ. Γ', σελ. 215).

ρον, τὴν 1ην Σεπτεμβρίου τοῦ εἰρημένου ἔτους 1380, πρὸς χάριν τοῦ ἐγγόνου τοῦ Δὸν Λουδοβίκου Φρειδερίκου, κόμητος τῶν Σαλώνων, ὁ Πέτρος Δ' τῆς Ἀραγωνίας. Ὁ ἀναφορικῶς πρὸς τὸν Ἑλληνα συμβολαιογράφον τύπος τῆς ἐπικυρώσεως εἶναι γεγραμμένος ὡς ἑξῆς: *Καὶ ἐγὼ Κωνσταντῖνος Μανροουκόλας τῇ ἀδείᾳ τοῦ κυρίου Bari δημόσιος συμβολαιογράφος ἐν ταῖς Λοιγιάτοις τῶν Ἀθηνῶν κ.λ.λ.*¹.

Πρόκειται ἤδη νὰ ἐμιλήσωμεν περὶ τῆς μέχρις ἡμῶν περιωθείσης μᾶλλον εὐγλώττου καὶ ἐκτεταμένης μαρτυρίας τῆς ἐπικρατήσεως, ἐν τῇ πόλει τοῦ Περικλέους, τῆς γλώσσης τοῦ Ramón Lull y Muntaner. Ἐξήκοντα ἢ ἐβδομήκοντα ἔτη μετὰ τὴν κατάκτησιν, ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ γῆ ἦτο ἡ πατρίς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἡ μόνη σχεδὸν ἥτις ἐπληττε τὰ ὠτά των, κατὰ τὴν μετὰ τοῦ ἱερωτάτου στέμματος τῆς Ἀραγωνίας, ὡς οὗτοι ὠνόμαζον αὐτό, προσάρτησιν τῶν Καταλάνων, συνέταξαν κεφάλαιά τινα, τὰ ὅποια ὑπέβαλον εἰς τὸν βασιλέα Πέτρον Δ' πρὸς ἐπικύρωσιν καὶ ἄτινα, καίτοι ἦσαν ἰδιοτελεῖς καὶ εὐτελεῖς αἰτήσεις χαρίτων καὶ παροχῶν, πρέπει νὰ θεωρῶνται καὶ θὰ θεωρῶνται πάντοτε ὡς θαυμαστὴ ἀπόδειξις τῆς ζωτικότητος, ἣν ἔσχεν ἐν Ἑλλάδι ἡ διάλεκτος τῶν τραχέων ἐκείνων ἐπιδρωμένων, καὶ τῆς ἀγνότητος καὶ σταθερότητος, μεθ' ἧς διετήρησαν αὐτήν, παρὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ἀπόστασιν, ἥτις ἀπεχώριζεν αὐτοὺς τῆς μητρὸς πατρίδος. Ἐνεκα δὲ τούτου καὶ ἔνεκα τοῦ πλούτου τῶν λεπτομερειῶν ἃς περιέχουσι, τὰ λεγόμενα *Κεφάλαια τῶν Ἀθηνῶν* εἰσὶν ἐκτάκτου φιλολογικῆς, πολιτικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀξίας, δικαίως δὲ προσελκυσαν τὴν προσοχὴν πάντων τῶν ἱστορικῶν τῆς Λατινικῆς Ἀνατολῆς. Ὡς ἐλάχιστον δείγμα τῆς ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἑκατ. γραφομένης Καταλανικῆς, ἰδοὺ αἱ ὠραῖαι καὶ πατριωτικαὶ φράσεις δι' ὧν περατοῦνται:

« Ἀς εὐδοκήσῃ ὡσαύτως ἡ εἰρημένη ἱερὰ Βασιλικὴ καὶ Δουκικὴ Μεγαλειότης, ὅπως ἡ ῥηθείσα κοινότης τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς δύνωνται καὶ δικαιῶνται νὰ καρπῶνται, ἐμμένωσι καὶ ἀπολαύωσι συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους, κανονισμοὺς, ἔθνη καὶ ἔθιμα τῆς Βαρκελώνος. Ἀς εὐδοκήσῃ ἡ Α. Μεγαλειότης. Ὡσαύτως ἃς εὐδοκήσῃ ἡ εἰρημένη ἱερὰ Βασιλικὴ Μεγαλειότης, ὅπως μηδέποτε ἐγκαταλίπη ἡμᾶς καὶ παραιτηθῇ τῶν ἐφ' ἡμῶν δικαιωμάτων Αὐτῆς. Αὐτὴ τε καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῆς.

¹ Archivo de la Corona de Aragon: Barcelona. Registro 1366, φ. 68, 6'.

Καὶ προσέτι ὅπως ἡ εἰρημένη Βασιλικὴ καὶ Δουκικὴ Μεγαλειότης μηδέποτε δύνηται ν' ἀνταλλάξῃ, ἀπαλλοτριώσῃ, παραχωρήσῃ μηδὲ ἐγκαταλίπῃ ἡμᾶς ἐπ' οὐδενὶ τίτλῳ, τύπῳ ἢ λόγῳ, εἰς οὐδεμίαν ἄλλην κυριαρχίαν, πλὴν τοῦ ἱερωτάτου στέμματος τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἄς εὐδοκήσῃ ἡ Α. Μεγαλειότης. — Ὁ Romeu de Bellarbre, Βασιλικῇ καὶ Δουκικῇ Διαταγῇ Φρούραρχος καὶ Ἀρχηγός τῆς κοινότητος τῶν Ἀθηναίων, οἱ πληρεξούσιοι καὶ προὔχοντες καὶ τὸ συμβούλιον τῆς εἰρημένης κοινότητος συνιστῶσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν χάριν τῆς Υ. Βασιλικῆς καὶ Δουκικῆς Μεγαλειότητος. — Ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηναίων», κ.τ.λ.¹.

Τὸ δεύτερον καὶ τελευταῖον διατηρούμενον Καταλανικὸν ἔγγραφον, ἐξ Ἑλλάδος δὲ προερχόμενον, εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ, παρομοιάζοντες πρὸς τὸ προηγούμενον, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν *Κεφάλαια τῶν Σαλώνων*. Διότι ἐκεῖ, ἐν τῇ μικρᾷ ἐκείνῃ μεσαιωνικῇ πόλει, ἣτις ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Ἀμρίσσα τῶν Λοκρῶν, ἐν τῷ ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἀκροπόλεως κτισθέντι Φραγκικῷ φρουρίῳ, τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια σκιάζουσι τὰ ἐπιβλητικὰ ὕψη τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῆς Γκιόνας, συνῆλθον περὶ τὰ τέλη Μαΐου καὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου τοῦ 1380 οἱ πληρεξούσιοι τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Λεβαδίας μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῶν Σαλώνων, ὅπως συντάξωσιν αἰτήσεις τινὰς πρὸς τὸν Πέτρον Δ', κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ τύπους παρεμφερεῖς πρὸς τὰς τῶν Ἀθηναίων. Ἐκ δὲ τῆς ἐν αὐταῖς παραλείψεως τῶν ἀξιώσεων τῶν τριῶν ἐν συνέλευσει πόλεων πρέπει νὰ συμπεράνῃ τις, ὡς ὑποπτεύει ὁ Γρηγορόβιος, ὅτι μόνον σύνοψιν περιέχουσι τῶν κεφαλαίων, τουτέστι τὸ σχετικὸν πρὸς τὸν Δὸν Λουδοβίκον Φρειδερίκον τῆς Ἀραγωνίας μέρος². Ὑπὸ γλωσσικὴν δὲ ἑποψίν τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶναι ἐν ἔτι τεκμήριον ἀποδεικνύον ὅτι καὶ εἰς αὐτὰς τὰς κλιτύς τοῦ Παρνασσοῦ ἐπέζησεν ἡ γλῶσσα· ὑπὸ ἑποψίν ὁμῶς ἱστορικὴν οὐδόλως ἔχει τὴν ἀξίαν τοῦ προηγούμενου³.

Λίαν διαδεδομένη λοιπὸν θὰ ᾔτο ἡ γνώσις τῆς Καταλανικῆς γλώσσης

¹ *Los navarros en Grecia* κ.τ.λ. ἐν *Memorias de la R. Academia de Barcelona*, τόμ. IV, σελ. 461 ἕως 471. "Id. Arch. Cor. Aragon. Reg. 1366, φύλλ. 49 κέ.

² F. Gregorovius, *Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter* (Stuttgart 1889) τόμ. Β', σελ. 190.

³ *Los navarros en Grecia*, κ.τ.λ. ἐν *Memorias de la R. Academia*, τόμ. Δ', σελ. 476—479. "Id. Arch. Cor. Arag. Registro 1366, φύλ. 79, δ'.

ἐν ταῖς ἀπομακρυντέναις ἐκείναις κτήσεις τοῦ Ἀραγωνικοῦ στέμματος, ἀφοῦ ἐν αὐτῇ ἀπεκλύετο ὁ νέος δούξ Πέτρος Δ', ὃχι πλὴν πρὸς τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ ὑπηκόους, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἔτι τοὺς Ἑλληνας, Φράγκους καὶ Ἀλβανούς, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τοῖς δουκάτοις. Ἐν τῇ Καταλανικῇ δὲ ἐξεδήλου τὴν θλίψιν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλένην Καντακουζηνὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ συζύγου της Λουδοβίκου Φρειδερίκου, ἐν αὐτῇ παρεχώρει προνόμια ἐλευθέρας πολιτογραφήσεως εἰς τὸν συμβολαιογράφον Δημήτριον Γέντην, καὶ κηχαρίσκει τοὺς Ἀλβανούς καὶ τοὺς Ἑλληνας προυάρχους τῶν Σαλώνων διὰ τὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς δουκικῆς χώρας ζῆλόν των. Ἐν τῇ Καταλανικῇ ἐπίσης συνέχαιρε τῷ πανούργῳ Φλωρεντίνῳ, ὅστις θὰ τὸν ἀπεστέρει τῆς χώρας του, Νερίῳ Ἀτζαγιώλῃ, διότι διετήρησε τὴν μετὰ τοῦ ὑποκόμητος de Rocaberti εἰρήνην, καὶ ἐν αὐτῇ τέλος ἔγραψε πρὸς τοὺς εἰς Εὐβοίαν φυγάδας Φράγκους καὶ Ἑλληνας τῆς Λεβαδίας καὶ πρὸς τὸ συμβούλιον τῶν Νέων Πατρῶν καὶ τοὺς Κυρίους τοῦ Ἄργους, Πατρῶν καὶ Ναυπάκτου¹.

Παρὰ τὰς πολυτίμους ὁμῶς ταύτας μαρτυρίας, οἷας δυσκόλως θὰ ἠδύναντο νὰ προσαγάγωσιν αἱ καγκελλαρίαι τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης, τὰς ὁποίας ἐκόμισαν εἰς Ἀττικὴν οἱ εὐγενεῖς ἄρχοντες de la Roche καὶ de Brienne καὶ οἱ Φλωρεντίνοι Ἀτζαγιώλῃ, ὅς μὴ νομίσῃ τις ὅτι ἡ Καταλανικὴ θὰ ἐρριζοῦτο ἐν Ἑλλάδι, διότι οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ἐξέμαθον τὴν διάλεκτον τῶν κατακτητῶν των, εἴτε ἦσαν οὗτοι οἱ Ῥωμαῖοι τοῦ Σύλλα καὶ τοῦ Μετέλλου, εἴτε οἱ Φράγκοι τοῦ Βιλλαρδουίνου καὶ τοῦ de la Roche, εἴτε οἱ Καταλάνοι τοῦ Ἀλφόνσου Φρειδερίκου, εἴτε οἱ Τούρκοι τοῦ Βαγιαζίτου ἢ οἱ Ἑνετοί. Τόσον δ' εἶναι βέβαιον τοῦτο, ὥστε παρὰ τὴν μακροχρόνιον κυριαρχίαν τῶν τελευταίων τούτων, ἥτις εἰς μέρη τινὰ διήρκεσε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, οὔτε ἐν Κρήτῃ, οὔτε ἐν Κερκύρᾳ, οὔτε ἐν Εὐβοίᾳ, οὔτε ἐν ταῖς ἀποικίαις τῆς Πελοποννήσου ἐσχηματίσθη μικτὴ διάλεκτος Ἑλληνοῖταλική. Ἡ δὲ Καταλανικὴ γενεὰ δὲν ἀφῆκεν ἑτέραν ἀνάμνησιν ἐν τῇ ἑθνικῇ γλώσσῃ τοῦ ὑποτεταγμένου λαοῦ ἢ τὸ ἐπώνυμον *Καυλάνος* ἢ *Καταλάνος*, ὅπερ φέρουσιν οἰκογένεαί τινες, αἵτινες δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἕνεκα τούτου ὡς ἔλκουσαι τὴν καταγωγὴν ἐκείθεν, διότι τὸ ὄνομα

¹ Arch. Cor. Arag. "16. Reg. 1281, φῶλλ. 13. Reg. 1366, φῶλλ. 60. Reg. 987, φῶλλ. 177. Reg. 1268, φῶλλ. 131. Reg. 1287, φῶλλ. 87. Reg. 987, φῶλλ. 176. Reg. 1372, φῶλλ. 163.

Καταλάνος κατέληξεν εἰς τὸ νὰ γίνῃ ἐπώνυμον οἰκογενειακόν, ὡς εἶναι τὰ τοῦ Φράγκου καὶ Βενετσάνου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν παραγωγὴν λέξεων τινων Ἑλληνικῶν, ἔχουσιν ὁμοιότητά τινα πρὸς Καταλανικάς, θὰ ἦτο παράτολμος ἢ βεβαίωσις ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς Καταλανικῆς. Ὑπερμαχῶ τῆς γνώμης ὅτι αἱ σήμερον ἐν τῇ κοινῇ Ἑλληνικῇ εὐρισκόμεναι νεολατινικῆς παραγωγῆς λέξεις εἰσῆχθησαν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς, αἵτινες ἐξήσκησαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπίδρασιν διαρκῇ καὶ ὑποδουλωτικῇ.

Καίτοι ὅμως ἡ κυριαρχία τῶν Καταλάνων ὑπῆρξε πολὺ βραχυτέρα καὶ περισσότερον ἀπὸ τῆς μητροπόλεως ἀνεξάρτητος τῆς τῶν Γάλλων καὶ Ἰταλῶν, ἐντέταξεν, ὡς ὑπεδείχθη ἤδη, μεγαλυτέραν ἀντίστασιν τούτων εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἡττημένων. Οἱ Φράγκοι δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν πλέον ἢ ἅπαξ μετεχειρίσθησαν τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν. Ἦδη ὑπὸ τὴν πατρικὴν διοίκησιν τῶν τελευταίων *de la Roche*, ἴσως ἐνεκα τῆς μετὰ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων Κομνηνῶν ἀγχιστείας αὐτῶν¹, ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχεν ἱκανῶς καταλάβει τὸ πνεῦμα τῶν κατακτητῶν, αἱ δὲ Φραγκικαὶ αὐλαὶ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν ἀναμφιβόλως δίγλωσσοι, καίτοι ἡ ἐπίσημος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ γλῶσσα θὰ ἦτο ἡ Γαλλικὴ, μέχρι μάλιστα τοιοῦτου σημείου, ὥστε νὰ ὁμιλῇται αὕτη τόσο καλῶς, ὡς ἐν Παρισίαις, ὁ δὲ Πάπας Ὀνώριος Γ' νὰ ὀνομάζῃ τὴν Ἑλλάδα νέαν Γαλλίαν. Δυνάμεθα δὲ ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ καγκελλαρία τῶν Φράγκων δοκῶν εὐρίσκεται ἤδη ἐν παρακμῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἑκατ. καὶ ἔτι πρότερον, παρὰ τὴν ἐπικράτησιν καὶ τὴν γοητείαν, ἣν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐξήσκησαν οἱ νόμοι, οἱ ὀργανισμοὶ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ μᾶλλον ἐκλεκτοῦ ἱπποτισμοῦ τῆς Δύσεως εἰσαχθέντα ἔθιμα, διότι γνωρίζομεν ὅτι τότε ἐδημοσιεύοντο ἐν τῷ δουκάτῳ διατάγματα γεγραμμένα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ. Κατὰ συγκυρίαν δέ, ἢ καὶ κατ' ἀνάγκην, οἱ Φράγκοι βαρῶνοι παρεδέχοντο καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ οἰκοδομήματα αὐτῶν Βυζαντινὰς ἐπιγραφάς. Δι' αὐτῶν δέ, καίτοι ἔφερον τὰ ἔχνη τῆς Γαλλικῆς ὀρθογραφίας, ἐκόσμησεν ὁ Ἀντώνιος *le Flamenc* τὴν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον ἀφιερωθεῖσαν ἐκκλη-

¹ Ἡ Ἰσαβέλλα Ἀγγέλου Κομνηνοῦ συνεζεύχθη μετὰ τοῦ Γουλιέλμου Α' *de la Roche* (1280—1287) καὶ μετὰ τοῦ Οὐγὸς *de Brienne* (1291), πατρός τοῦ τελευταίου Γάλλου δοκῆς τῶν Ἀθηνῶν. *Ch. Hopf, Chroniques grécoromanes inédites ou peu connues* (Berlin, 1873) σελ. 473.

σίαν ἐν τῷ ἐν Καρδίττῃ τιμαρίῳ του, τῷ 1311, σχεδὸν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τῆς Καταλανικῆς ἐπιδρομῆς¹. Καίτοι δὲ τὰ κατορθώματα τῶν Γάλλων κατακτητῶν ἐγράφησαν ἐν τῇ κορυφαίᾳ γλώσσῃ τῆς Νήσου τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τῶν Παρισίων καὶ αἱ ἀναμνήσεις αὐτῶν σῶζονται σήμερον εἰς τὰ λαϊκὰ ᾠσματα τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, δὲν εἶναι ἐν τούτοις βέβαιον ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ Χρονικά τοῦ Μωρέως, στιχουργηθέντα κατὰ τὸ ἔθος τῶν παλαιῶν δημοδῶν ἐπικῶν ᾠμάτων, ὀφείλονται εἰς τὸν κάλαμον Φράγκου τινὸς μωραίτου². Ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ Παπαρηγόπουλος, ὁμιλῶν περὶ τῆς ὀλίγον βασίμου θεωρίας τοῦ ἐκσλαβισμού ἢ τῆς ὀλικῆς ἐξαφανίσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γενεᾶς, ὅταν οἱ Φράγκοι διὰ τοῦ ποιήματος ἐκείνου προσεπάθησαν νὰ διαδώσωσι μεταξὺ τῶν ἡττημένων λαῶν τὴν στρατιωτικὴν δόξαν των, δὲν μετεχειρίσθησαν τὴν Σλαβικὴν, Ἀλβανικὴν ἢ Γαλλικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ τὴν κοινὴν Ἑλληνικὴν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον νοθευθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Δύσεως³.

Ἔτι δὲ εὐκολώτερον εἶναι νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ἐπικράτησις τοῦ Ἑλληνισμού κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ κυριαρχίας τῶν Ἀτζαγιωλῶν. Ἐγὼ δὲ δύναμαι νὰ ἐρμηνεύσω τὴν ὑπὸ τινων μισθοφόρων Τούρκων, Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων, μισθοδοτουμένων ὑπὸ τοῦ πανούργου Φλωρεντίνου, γενομένην ταχεῖαν καταστροφὴν τοῦ Καταλανικοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν, ἄνευ τῆς ἀποφασιστικῆς συμμετοχῆς καὶ ὑποστηρίξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὅπερ ἐνόμισεν ὅτι θὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην του, ἀλλάσσον κυρίους. Ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ὁ Νέριος Ἀτζαγιώλης ἐκολάκευτεν ἑσὸν ἡδυνήθη τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ πρὸ τῆς καταλήψεως δ' ἐπὶ τῆς πρωτεύουσας τοῦ μέλλοντος Ἀττικοῦ δουκάτου αὐτοῦ, τὴν 15 Ἰανουαρίου τοῦ 1387, ἐποιεῖτο χρῆσιν τῆς γλώσσης των, παραχωρῶν εἰς τοὺς συγγενεῖς του τὰς ἐν Ἰταλίᾳ κτήσεις του⁴. Ἀμα δ' ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πρωτεύουσαν, μία τῶν πρώτων πράξεών του ὑπῆρξεν ἡ ἐκ νέου ἐγκαθίδρυσις τοῦ ὁρθοδόξου

¹ Γρηγορόπουλος ἔ. ἀ., τόμ. Β', σελ. 38 καὶ 39.

² Ὁ Ἰωάννης Schmitt ἀποδίδει αὐτὰ πολὺ ὀλίγον βασίμως εἰς Ἑνετὸν τινα: *Die Chronik von Morea* (München 1889), σελ. 123 κέ.

³ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (ἐν Ἀθήναις 1886 καὶ 1887) τόμ. Ε', σελ. 389.

⁴ Buchon, *Nouvelles Recherches*, τόμ. Α' σελ. 131, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον ἐν τόμ. Β' σελ. 320.

μητροπολίτου, οὗ ἡ ἔδρα ἔμενε χηρεύουσα ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Φραγκικῆς κατακτήσεως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος· ὁ τελευταῖος δὲ ἀνελθὼν εἰς αὐτὴν ὑπῆρξεν ὁ γνωστὸς Ἑλλήν συγγραφεὺς Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος. Οἱ δὲ Ἴταλοὶ ἐξηλληνίζοντο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε εἰς ἕξ αὐτῶν, ἀνῆκων εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Φλωρεντίνων Medici, ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Καταλάνων, ἐξηλλήνισε τὸ ὄνομά του εἰς Ἰατρός¹. Ὁ δὲ Νέριος, ὡς λέγει ὁ Χαλκοκονδύλης², συνέζευξε τὴν θυγατέρα του Βαρθολομέαν, ἥτις ἦτο ἡ ὠραιότατη τῶν συγχρόνων τῆς γυναικῶν, μετὰ τοῦ δεσπότη τῆς Πελοποννήσου Θεοδώρου Παλαιολόγου καὶ ἔλαβεν ὡς ἐρωμένην τὴν θυγατέρα τοῦ περιφήμου Ἑλλήνος συμβολαιογράφου Δημητρίου Ῥέντη. Ὁ Ἀντώνιος Α' Ἀτζαγρώλης, ὁ εὐτυχέστατος πρίγκηψ τῆς γενεᾶς του, συνεζεύχθη πρῶτον μετὰ μιᾶς Θηβαίας καὶ κατόπιν μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ σεβαστοκράτορος Λέοντος, ἀπογόνου τῶν Μελισσηνῶν· τόσον δ' εἶχε ἐξηλληνισθῇ, ὥστε συνέτασεν ἐλληνιστὶ πάντοτε τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα του³. Αὐτὸς ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὁ μόνος Ἀθηναῖος συγγραφεὺς γινώσκων τὴν Βυζαντινὴν φιλολογίαν⁴, (διότι ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος δὲν ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει τῆς Παλλάδος), κατέστη γνωστὸς ὑπὸ τὴν μακρὰν καὶ εὐδαίμονα διαίτησιν τοῦ περιφανοῦς ἐκείνου Φλωρεντίνου δουκός, περὶ οὗ ὠμίζει μετὰ μεγίστης ὑπερβολῆς, ἡ δ' ἐν τῇ μιμῇσει τοῦ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου ἐπιμονή του δεικνύει ὅτι εἶχεν ἐκ νέου ἀναλάμψει ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἀρχαίας σοφίας. Φαίνεται δ' ὅτι οἱ Ἀτζαγρώλαι ἐσκόπουν νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ Φλωρεντία, αἱ Ἀθῆναι τοῦ μέσου αἰῶνος, ἦτο ἀξία πρὸ πάσης ἄλλης πόλεως νὰ δίδῃ κυριάρχους εἰς τὴν πατρίδα τῶν ἡρώων καὶ τῶν Μουσῶν.

Μὴ ὑπερτιμῶμεν ἐν τούτοις τὰς ἀκολουθίας τῶν γεγονότων τούτων σχετικῶς πρὸς τὸν ἐν γένει πολιτισμόν, διότι Ἕλλησι, Καταλάνοι καὶ Ἴταλοὶ ἔβλεπον τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν αὐτῶν ὀφθαλμῶν, ὑπὸ τὸ μοναδικὸν τουτέστι πρίσμα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως, πάντες δ' ἐκυριάρ-

¹ Γρηγορόβιος, ἔ. ἀ. τόμ. Β' σελ. 227. Medico ἐλληνιστὶ σημαίνει ἱατρός. Τῷ 1357 ὁ εἰρημένος Ἰατρός ἐξέδωκεν ἐν Ναυπλίῳ ἔγγραφον, συντεταγμένον ἐλληνιστὶ, χάριν ἐμπορίου τινὸς Μεσσηνίου.

² Χαλκοκονδύλης, βιβλ. Δ', σελ. 208.

³ Γρηγορόβιος, ἔ. ἀ. τόμ. Β', σελ. 290 καὶ 296.

⁴ K. Krumbacher, Geschichte der Byzantinischen Litteratur (1897) σελ. 302.

χρησαν αὐτῆς χωρὶς νὰ ἐννοήσωσι καὶ αἰσθανθῶσι πραγματικῶς τὴν ἔντασιν τῆς ἐπ' αὐτῶν τούτων ἐπιδράσεως αὐτῆς. Ὁ σπόρος τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν ἐσπάρη ὑπὸ τῶν Βιλλαρδουίνων, Μουντανέρ, Φρειδερίκων τῆς Ἀρχωνίας, Σανούτων, οὐδ' ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἀτζαργιωλῶν, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκείνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἵτινες φέρουσι τὰ ὀνόματα Βησαρίων, Γαζῆς, Λάσκαρης, Χαλκοκονδύλης, Πλήθων κ.τ.λ. Αὐτοὶ δ' οἱ πεπαιδευμένοι καὶ συγγραφεῖς τῆς Δύσεως οὐδολως ἠσθάνοντο τότε τὸ κάλλος τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἱστορίας. Ὁ Chaucer, ὁ Βοκκάκιος καὶ αὐτὸς ὁ Δάντης ὑποδεικνύουσι τὸν Θησεῖα διὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ τίτλου τοῦ Δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἀπαράλλακτως ὡς ὁ Muntaner. Οὐδὲν δὲ ἀποδεικνύει τόσον τὴν ἱστορικὴν ταύτην καὶ καλλιτεχνικὴν ἀμάθειαν, ὅσον τὸ περίεργον γεγονός, ὅτι τινὲς τῶν πρωτοτυπωτέρων χρονογράφων τοῦ μέσου αἰῶνος, ὁ Βιλλαρδουίνος, ὁ Muntaner, ὁ Σανούτος, ἔγραψαν τὰς ἀφελεῖς αὐτῶν διηγήσεις ἀφοῦ περιῆλθον σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν τὴν χώραν τῶν κλασσικῶν ἀναμνήσεων καὶ ἀνεπαύθησαν ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς δὲ μέχρι τοῦ τέλους τῶν χρονικῶν τοῦ Καταλάνου Ξενοφῶντος οὐδεμίᾳ ἄλλῃ ἀντανάκλασις ἀπαντᾷ τῆς ἀρχαιότητος ἢ ἡ ἱστορία τοῦ Πάριδος καὶ τῆς Ἑλένης, μικρογραφία γοτθικο-κλασσικῆ, ἥτις ἀναμιμνήσκει ἡμῶς ἑτέραν παρομοίαν τοῦ Froissart, ὅταν διηγῇται τοὺς ἔρωτας τοῦ Ἀκταίωνα καὶ τῆς Ἀρτέμιδος.

Ἄλλ' ἂν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπῆρξε πάντοτε δύσκολος ἡ σύνταξις τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος μετὰ τοῦ Ἰταλικοῦ ἔνεκα τῆς τριπλῆς ἀδύσσου τῆς διαφορᾶς τῆς θρησκείας, τῆς γλώσσης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐπὶ δυσκολωτέρα ὑπῆρξε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διοικήσεως τῆς τραχείας ἐκείνης δημοκρατίας, ἥτις ἤμισεν αἰῶνα μετὰ τὴν παρὰ τὰς ὕχθας τοῦ Σπερχεῖου καὶ τοῦ Κηφισσοῦ ἐγκαθίδρυσίν της ἀπέδιδεν ἔτι ἑαυτῇ τὸν πολεμικὸν τίτλον τῆς εὐδαίμονος στρατιᾶς τῶν ἐν Ῥωμανίᾳ βασιλευόντων Φράγκων. Οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν Καταλάνοι δὲν ἦσαν ὁ κατ'ἀλλήλους λαός, ὅπως πραγματοποιήσῃ τοὺς μεταξὺ τοῦ μεσαιωνικοῦ Φάουστ καὶ τῆς κλασσικῆς Ἑλένης γάμους, οὓς ὠνειροπόλησεν ὁ Γκαίτε, καὶ οὓς ἐν μέρει μόνον εἶδον πραγματοποιημένους περισσότερον τῶν Φράγκων κατακτητῶν τοῦ Μωρέως οἱ κυρίαρχοι τῆς Τρόδου καὶ τῆς Κύπρου¹. Οἱ στρατιωτικοὶ ἀντιθέσεις της δὲν ἀπήγγελλον φρά-

¹ Εἰς τὰς δύο ταύτας νήσους ἐρριζώθη ἰσχυρότερον ὁ Φραγκικὸς ῥομαντισμός.

σεις τοῦ Ἡροδότου, ὡς Guido ὁ Β' de la Roche, οὐδὲ τὰ ἔθνη τῆς Βαρκελώνος μετεφράζοντο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ὡς οἱ Assises, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἢ πτωχὴ μας λογοτεχνία ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς τῶν ἡττημένων, ὡς τὸ ὑποδουλωτικὸν Γαλλικὸν πνεῦμα, δημιουργοῦν τὰ ἐνδιαφέροντα ἐκεῖνα Γαλλοελληνικὰ μυθιστορήματα, τὰ φέροντα τὰ ὀνόματα τοῦ Βελθράντου καὶ τῆς Χρυσάνθης, τοῦ Λυθίστρου καὶ τῆς Ῥοδάμνης, τοῦ Φλωρίου καὶ τῆς Πλατσιαφλώρας, τοῦ Ἱμπερίου καὶ τῆς Μαργαρόνας, γέμοντα ὀνείρων, μαγισσῶν καὶ ἵπποτικῶν ἄθλων. Ἐν αὐτοῖς πάντοτε θριαμβεύει τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως, ὅπερ ἐπεδεικνύετο ἐν τῇ πραγματικότητι εἰς τοὺς λαμπροὺς ἵπποτικούς ἀγῶνας τῶν αὐλῶν τῆς Γλαρέντζας καὶ Ἀνδραβίδας, ἢ ἔστρεφε διὰ τῶν ἰσχυρῶν αὐτοῦ προμαχόνων τὰς κορυφὰς τοῦ Ταυγέτου καὶ τῶν Θερμοπυλῶν.

Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξεν ἐντελὴς στεῖρα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ ἡ συνεχὴς συμμετοχὴ τῆς Καταλανοαραγωνικῆς μοναρχίας ἐν τῇ τύχῃ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα. Μὴ νομίσῃ τις ὅτι ἡ μόνη ἐν αὐτῇ ἀπομείνασα ἀνάμνησις εἶναι ἡ ὥχρᾳ ἀντανάκλασις τῶν κατορθωμάτων τοῦ Roger de Flor καὶ τῶν ἀητητήτων αὐτοῦ στρατιῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ *Tirant lo Blanch*¹, ὅπερ εἶναι τὸ ἀριστοτεχνικὸν ἔργον τῆς ῥωμαντικῆς Καταλανικῆς φιλολογίας. Διότι τὸ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀρχεῖῳ ὑφ' ἡμῶν ἀνακαλυφθὲν θαυμάσιον ἐγκώμιον τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἀκροπόλεως, ἣν οἱ Καταλάνοι μετριοφρόνως ἐκάλουν *Φρούριον τῶν Ἀθηναίων*, ἐπειδὴ ἡ λέξις αὕτη ἦτο ἐντελὴς ἄγνωστος εἰς τοὺς λαοὺς τοῦ μέσου αἰῶνος, εἶναι ἡ πρώτη μαρτυρία, ὡς παρατηρεῖ ὁ Γρηγορό-

ἀναμιχθεὶς μετὰ τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Κατὰ τὴν ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάζει ἐν Κύπρῳ, προστατευόμενος ὑπὸ τῶν Λουσινιάνων, ὁ Ἑλληνοποιητὴς Γεώργιος Λοπίθης (Lopithes), καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον ὁ χρονογράφος Λεόντιος Μαχαίρας, ὅστις ἐγραφε τὰ συμβάντα τῆς βασιλικῆς ταύτης οἰκογενείας ἐν ἀναμίκτῳ Γαλλικῇ καὶ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ (ἴδε Krumbacher *Ε. Α.* σελ. 778 καὶ 900). Οἱ Assises τῆς Κύπρου, ὡς οἱ τῆς Ἱερουσαλὴμ, μετεφράσθησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (ὁ αὐτός, σελ. 898).

¹ *Tirant lo Blanch* καλεῖται περίφημον ἱπποτικὸν Καταλανικὸν μυθιστόρημα τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος τοῦ ὁποῖου ὁ πρωταγωνιστὴς ἀναμνησκαὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Roger de Flor καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ Καταλάνων. Ὁ *Tirant* ἀπολυτροῖ ἐπίσης τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν μαχόμενος πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ λαμβάνει τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος καὶ τὴν χεῖρα μιᾶς αὐτοκρατορικῆς ἡγεμονίδος.

βιος¹, κατόπιν μακραιωνος σιγῆς, ὅτι ἡ Δύσις ἔλαθεν ἐκ νέου συνείδησιν τοῦ ἀπαραιμύλου κάλλους τοῦ Παρθενῶνος, τῶν Προπυλαίων καὶ τοῦ Ἑρεχθείου². Τίς οἶδεν ἂν ἡ γοητεία, ἣν αἱ Ἀθῆναι διὰ τῶν μνημείων τῆς ἐξήσκησαν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῶν Καταλάνων, δὲν ἐπέδρασεν ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως, ἣν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶχε λάβει Ἰωάννης ὁ Α', ὅπως ἐπισκεφθῇ τὰς ἀπομακρυσμένους ἐκεῖνας κτήσεις, ἃς ἐθεώρει ὡς σπουδαῖον τμήμα τοῦ στέμματός του; ³. Εἶναι δὲ λίαν πιθανόν ὅτι πνεῦμα ἀνεπτυγμένον, ἐφ' οὗ εἶχεν ἐπιδράσει ἤδη ἡ Ἀναγέννησις, θὰ ἠδύνετο ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ τῆς κυριαρχίας ἐν τῇ κοιτίδι τῆς σοφίας καὶ θὰ ἐφλέγετο ὑπὸ πόθου νὰ γνωρίσῃ αὐτὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς.

[Ἔπεται συνέχεια]

(Μετάφρ. ἐκ τῆς Καστιλιανῆς ὑπὸ Γ. Ν. Μαυράκη).

¹ Ε. ἁ. τόμ. Β', σελ. 192.

² Καίτοι ἀνεδημοσιεύθη ἤδη τὸ ἐγκώμιον τοῦτο ἐν ἄλλοις ἡμῶν ἔργοις καὶ ὑφ' ὧν τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν τῆς Ἑλλάδος (Γρηγοροβίου, Νερούτσου, Κωνσταντινίδου, Καλλιγᾶ), θὰ τὸ ἀναγράψωμεν ἐνταῦθα, χάριν τῶν ἀγνοούντων αὐτὸ ἀναγνωστῶν μας. Ὁ Πέτρος Δ' τῆς Ἀραγωνίας συγκατανεύων εἰς τὴν αἴτησιν τῶν πρέσβειων τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως ἀποστείλῃ μετρίαν φρουρὰν τοξοτῶν πρὸς υπεράσπισιν τῆς Ἀκροπόλεως, ἀναγγέλλει εἰς τὸν θησαυροφυλάκᾳ του, ὅτι θεωρεῖ ἀναπόφευκτον τὴν φρουρὰν ταύτην, «διότι τὸ εἰρημένον φρούριον (Ἀκρόπολις) εἶναι τὸ πλουσιώτατον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπαρχόντων κοσμημάτων, καὶ τοιοῦτον μάλιστα, ὥστε καὶ ἂν πάντες οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες συνηθροίζαντο, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ κατασκευάσωσι παρόμοιον». Ἐν Λέριδα τὴν 2 Σεπτεμβρίου 1380. Arch. Cor. Arag., Reg. 1268, φῶλλ. 126.—Ὁ σαρδὸς Γρηγοροβίος, Ε. ἁ. τόμ. Β', σ. 192, ἀναφερόμενος εἰς τὰ σχόλια, ἅτινα μοὶ ἐνέπνευσεν ἐν τῇ ἤδη μνημονευθείσῃ μονογραφίᾳ μου, *Los navarros en Grecia*, τὸ ἐγκώμιον τοῦτο, λέγει: «Ὁ Καταλάνος ἐρευνητής, ὃν ὀφείλομεν χάριτας διὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἐγγράφου τούτου, καθὼς καὶ ἄλλων τῆς ἐποχῆς Πέτρου Δ' δοκῶς τῶν Ἀθηνῶν, ἐλλόγιως ἐξήγαγεν ἐκ τῆς κρίσεως ἐκείνης τοῦ βασιλέως τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Καταλάνοι τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦσαν τόσοι βάρβαροι, οὐδὲ τόσοι ἐστερημένοι παντὸς αἰσθήματος τοῦ κάλλους, ὅσον γενικῶς νομίζεται».

³ Μὴ νομίσητε, ἔλεγεν εἰς τοὺς προύχοντας καὶ συνδίκους τῶν Ἀθηνῶν, ἀπαντῶν εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πεδασμοῦ των, ὅτι θὰ λησμονήσωμεν τὸ σπουδαιότατον τοῦτο τμήμα τοῦ στέμματος ἡμῶν· ἀλλὰ τοῦναντίον ἔχομεν σταθερὰν πίστιν εἰς τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, ὅτι θὰ μεταδῶμεν προσωπικῶς νὰ ἐπισκεφθῶμεν αὐτό». Ἐν Βαρκελώνῃ τὴν 26 Ἀπριλίου 1387. Arch. Cor. Arag., Reg. 1751, φῶλλ. 25.